

УДК 316.354:330.526.39(477)

© О. О. Стрельнікова, 2015

<http://orcid.org/0000-0003-2042-7186>

О. О. Стрельнікова

СУБ'ЄКТИ ТА ФОРМИ НАДАННЯ ДОБРОЧИННОЇ ДОПОМОГИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті розглянуто модернізацію соціального інституту доброчинної діяльності в сучасній Україні. Наведено характеристику основних форм надання доброчинної допомоги в сучасному українському суспільстві. Основну увагу приділено суб'єктам доброчинності, а також проаналізовано чинне законодавство, що регулює залучення громадян до будь-яких видів суспільно-корисної діяльності. З метою визначення спільних та відмінних рис законодавства, що регулює надання доброчинної допомоги в Україні та закордоном, здійснено порівняльний аналіз.

Ключові слова: доброчинна діяльність, суб'єкт та об'єкт доброчинності, форми надання доброчинної допомоги, модернізація соціального інституту доброчинності.

Е. А. Стрельникова

СУБЪЕКТЫ И ФОРМЫ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОЙ ПОМОЩИ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

В статье рассмотрена модернизация социального института благотворительной деятельности в современной Украине. Дана характеристика основных форм реализации благотворительной деятельности в современном украинском обществе. Основное внимание уделено субъектам благотворительности, а также проанализировано действующее законодательство, регулирующее привлечение граждан к любым видам общественно-полезной деятельности. С целью определения общих и отличительных черт законодательства, регулирующего предоставление благотворительной помощи в Украине и за рубежом, осуществлен сравнительный анализ.

Ключевые слова: благотворительная деятельность, субъект и объект благотворительности, формы благотворительной деятельности, модернизация социального института благотворительности.

E. O. Strelnikova

SUBJECTS AND FORMS OF GRANTING OF THE CHARITABLE HELP IN MODERN UKRAINE

The article deals with the modernization of the social institution of charitable activities in contemporary Ukraine. The characteristic of the main forms of charitable activity realization in modern Ukrainian society is analyzed in the article. Special attention is given to the subjects of charity, as well as analyzed the existing legislation governing the involvement of citizens in any type of socially useful activity. In order to determine the common and distinctive features of the legislation regulating the provision of charitable assistance in Ukraine and abroad, carried out a comparative analysis.

Key words: charitable activities, the subject and object of charity, forms of charitable activity, the modernization of the social institution of charity.

Постановка проблеми. Соціальний інститут добродійної діяльності у сучасному українському суспільстві перебуває у процесі модернізації. За останні роки розвитку нашої держави добродійна діяльність загалом, а також деякі її форми зокрема (наприклад, волонтерство), набрали стрімкого поширення серед громадян. Масове залучення населення до такої діяльності, а також часткове удосконалення законодавчого регулювання благодійності, зумовили тенденції відродження добродійності у сучасній Україні. На сьогоднішній день актуалізується потреба у науковому вивченні основних форм надання добродійної допомоги, суб'єктів та об'єктів даної діяльності, що зазнали значних змін протягом останніх двох років. З огляду на це, аналіз добродійної діяльності, а також особливостей її реалізації в умовах сучасного українського суспільства є вкрай актуальним.

Аналіз актуальних досліджень. Значний внесок до наукового аналізу добродійної діяльності зроблено представниками таких галузей соціогуманітарного знання, як історія, соціальна філософія, педагогіка, психологія, соціологія тощо.

Серед сучасних російських учених, творчість яких пов'язана із вивченням проблем добродійної діяльності, можна назвати таких дослідників, як О. Алексєєву, І. Антонович, Р. Апресяна, О. Костіну, О. Кузіну, І. Модель, Б. Модель, Л. Якобсона та ін.

Ідеї, плідні для соціологічного аналізу добродійної діяльності, висловлюються в роботах таких українських дослідників, як Д. Акімов, О. Балакірєва, Т. Бень, Я. Буздуган, С. Буко, Ю. Галустян, О. Гілета, С. Горбунова-Рубан, Т. Лях, О. Ковтун, О. Повстин, О. Черних, І. Юрченко та ін.

Сучасні українські дослідження, в яких аналізується стан добродійної діяльності, можливо розділити на роботи, що присвячені теоретичному осмисленню соціально-культурного феномену добродійності (О. Кочнова, С. Куц, Н. Савранська, Л. Юрченко та ін.); вивченню добродійності як виду соціальної діяльності (О. Оберемко, О. Пенькова, О. Поцупко та ін.);

типології історичних етапів еволюції доброчинності (П. Біліченко, В. Корнієнко, А. Нарадько, Н. Побірченко, С. Поляруш, Н. Сейко та ін.).

Отже, **метою статті** є аналіз основних форм надання доброчинної допомоги, її суб'єктів та об'єктів, що є властивими сучасному етапу розвитку соціального інституту доброчинності.

Виклад основного матеріалу. Доброчинну діяльність можна розглядати як таку, що задовольняє різноманітні суспільні потреби, регулює соціальні відносини у соціумі, забезпечує усталеність соціального життя. В. Меншиков, звертаючись до аналізу доброчинності, називає декілька принципів доброчинної діяльності, серед яких: суспільна користь, добровільна участь (безкорисливість), нейтральність (політична, расова та релігійна), демократичні основи організації, відкритість для суспільного контролю, гласність цілей та результатів діяльності [6, с. 182]. О. Костіна доповнює даний перелік так званим принципом «адресності». Цей принцип доброчинної діяльності реалізується шляхом організації особистого контакту доброчинця та отримувача блага, а також за допомогою усвідомленого вибору об'єкта допомоги [5, с. 69].

Що стосується суб'єктів доброчинної діяльності, то на сучасному етапі у більшості країн ними визначені доброчинні організації, які належать до закладів, що мають некомерційний характер. У законодавствах деяких країн (наприклад, США, Велика Британія, Швеція) взагалі відсутня спеціальна юридично визначена дефініція «неурядова не прибуткова організація», замість неї використовуються конкретніші визначення «неприбуткова асоціація», «фонд», «добровільна організація», «доброчинна організація», що визначаються або специфічними законами, або сталою практикою та внутрішніми документами (статутами) таких організацій. М. Ліборакіна наголошує на декількох англійських термінах, що використовуються для позначення неприбуткових організацій. Серед них найбільш розповсюджені наступні [7, с. 1–2]: non-for-profit organization (NFPO), що використовується на позначення організації, яка не спрямована для отримання прибутку,

неприбуткової, некомерційної організації (М. Ліборакіна зазначає, що даний термін використовується здебільшого у США, а також у міжнародній практиці з метою загального визначення подібних організацій); non-governmental organization (NGO), що визначає неурядову організацію (цей термін здебільшого використовується у документах міжнародних організацій як такий, що узагальнює подібні організації); charity, який використовується для позначення доброчинної організації (досить розповсюдженим є у Великій Британії та має ширший зміст за сучасне українське значення слова «доброчинність», що охоплює увесь спектр суспільно корисних неурядових неприбуткових організацій); private voluntary organization (PVO), що визначає приватну добровільну організацію та social organization (CSO), який використовується для позначення громадської організації.

Згідно Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», існують певні обмеження щодо суб'єктів доброчинної діяльності, зокрема це стосується «... політичних партій, кандидатів на виборні посади на державній або іншій публічній службі ...» [2, ст. 4]. У законодавстві під учасниками (суб'єктами) благодійної діяльності розуміються благодійні організації, які утворені та діють відповідно до законодавства України, а також інші благодійники та бенефіціари (набувачі благодійної допомоги (фізичні особи, неприбуткові організації або територіальна громада), що одержують допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених законодавчо). Підкреслимо, що законодавець відносить до суб'єктів доброчинної діяльності і набувачів допомоги, тобто фізичних осіб, організації чи територіальну громаду взагалі, на яких спрямована доброчинна діяльність і які фактично виступають її об'єктами. Таке «об'єднання» є недосить коректним, оскільки для розуміння сутності доброчинності необхідним видається чітке виокремлення суб'єкта та об'єкта такої діяльності.

Також у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» йде мова про благодійників, що виступають суб'єктами

добродійної діяльності, – дієздатних фізичних осіб або юридичних осіб приватного права (у тому числі благодійних організацій), які добровільно здійснюють один чи декілька видів благодійної діяльності [2, ст. 1]. Слід зазначити, що на відміну від російського законодавства, в українському зовсім не прописані суб'єктами добродійної діяльності так звані добровольці, особи, добродійна діяльність яких виражається у формі особистої праці, послуг чи передачі результатів особистої творчої діяльності.

Аналіз закордонного законодавства свідчить про те, що деякі види добродійної діяльності збігаються з напрямками добродійності в українському законодавстві, а саме сприяння розвитку науки, освіти, культури та охорони здоров'я, допомога бідним та незахищеним верствам населення, підтримка спортивних заходів. Однак деякі види діяльності, що в Україні вважаються добродійними, закордоном не визначаються як добродійні, хоча й приносять користь обмеженій частині суспільства. Їх здійснюють політичні організації та організації, що існують лише для своїх членів, а також професійні об'єднання; комерційні палати та бізнес-корпорації; загальноосвітні школи, приватні курси та організації, які займаються прикладними дослідженнями; церкви та спортивні клуби.

Згідно статті 13 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [2], добродійні організації можуть утворюватися в таких організаційно-правових формах, як благодійне товариство, благодійна установа чи благодійний фонд та ін. Таким чином, законодавець не встановлює вичерпного переліку організаційно-правових форм добродійності, і, як наслідок, можливих видів правових суб'єктів добродійної діяльності. Відомо, що добродійною діяльністю в Україні займаються не лише ті суспільні об'єднання, які спочатку виникли як добродійні, але й багато громадських об'єднань, що мають на меті вирішення проблем дещо іншого характеру (наприклад, ветеранські, жіночі, освітні, молодіжні та екологічні організації тощо), однак включають добродійність до своїх уставних цілей. Закон України «Про об'єднання

громадян» містить перелік найбільш типових форм об'єднань: добродійна громадська організація, добродійний громадський фонд, добродійна громадська спілка, добродійний суспільний рух, добродійна суспільна асоціація [3, ст. 1]. Зазначимо, що незважаючи на його форму, будь-яке об'єднання вважається громадською організацією – «об'єднанням громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів» [3, ст. 3].

Незважаючи на те, що у законодавстві окремо на об'єктах добродійної діяльності не наголошено, ми будемо вважати такими зазначених бенефіціарів. Отже, об'єктами добродійної діяльності вважаються отримувачі благодійної допомоги (ті фізичні чи юридичні особи, які потребують і отримують добродійну допомогу). А. Кльоцина та А. Орлова, звертаючись до проблем добродійної діяльності, розрізняють дві категорії об'єктів добродійності, а саме [4, с. 11]:

- об'єкти-реципієнти, власне, ті, хто одержує добродійну допомогу;
- об'єкти-донори, специфічні організації, що акумулюють та надають ресурси фізичним або юридичним особам на некомерційній основі.

Д. Акімов, звертаючись до аналізу структури процесу добродійної діяльності, також виокремлює специфічну групу «виконувачів добродійних робіт». Під останніми він розуміє «організації чи приватних осіб, які є певною мірою посередниками між благодійниками та отримувачами добродійної допомоги» [1, с. 88]. Д. Акімов зазначає, що головною ціллю діяльності «виконувачів добродійних робіт» є накопичення ресурсів, коштів та засобів із метою їхньої подальшої передачі отримувачам благодійної допомоги. Можливо зробити припущення про те, що об'єкти-донори за класифікацією А. Кльоциної та А. Орлової і «виконувачі добродійних робіт» за типологією Д. Акімова становлять собою один і той же складник процесу добродійної діяльності і мають одні й ті ж цілі. У межах нашої статті такі

організації та приватні особи належать до об'єкта доброчинної діяльності й являють собою його різновид.

Стаття 5 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» чітко визначає форми здійснення благодійної діяльності суб'єктами доброчинності (у тому числі й бізнесом). Тому доброчинна допомога може надаватися отримувачам доброчинної допомоги у вигляді [2, ст. 5]:

- безоплатної передачі у власність бенефіціарів коштів, іншого майна, а також безоплатного відступлення бенефіціарам майнових прав;
- безоплатної передачі бенефіціарам права користування та інших речових прав на майно і майнові права;
- безоплатної передачі бенефіціарам доходів від майна і майнових прав;
- безоплатного надання послуг та виконання робіт на користь бенефіціарів;
- благодійної спільної діяльності та виконання інших контрактів (договорів) про благодійну діяльність;
- публічного збору благодійних пожертв;
- управління благодійними ендаментами;
- виконання заповітів, заповідальних відказів і спадкових договорів для благодійної діяльності;
- проведення благодійних аукціонів, негрошових лотерей, конкурсів та інших благодійних заходів, не заборонених законом.

Форми надання доброчинної допомоги суб'єктами доброчинної діяльності досить активно привертала увагу сучасних дослідників [1]. Вони досить тісно пов'язані із предметом доброчинної діяльності. Необхідно зазначити, що така класифікація носить досить умовний характер, оскільки на практиці форми надання доброчинної допомоги можуть поєднуватись, що призводить до появи «змішаних» форм надання допомоги (наприклад,

надається підтримка шляхом використання одночасно і людського, й інтелектуального ресурсів).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можливо припустити, що добродійна діяльність існуватиме в українському суспільстві протягом довгого часу, оскільки її існування прямо пов'язане з нерівністю можливостей людей, що виникла досить давно, але й досі залишається притаманною сучасному соціуму (ця нерівність не завжди є результатом насильницького чи примусового відтворення можливостей, або результатом дій конкурентних законів ринку). Загалом мета добродійної діяльності полягає у згладжуванні соціальних нерівностей. Добродійність дозволяє виокремити цілі даного виду соціальної діяльності, конкретні соціальні функції, які забезпечують досягнення цілей, набір соціальних статусів та ролей, саме цим і дозволяючи своїм членам задовольняти потреби та стабілізувати соціальні відносини. Добродійна діяльність має організований характер, реалізується за планом, спрямована на послаблення соціальних протиріч (має на меті соціально значущі цілі) і виконує загальні та специфічні функції.

На нашу думку, недостатньо вивченими залишаються значення добродійної діяльності взагалі та її вплив на внутрішній бік життя суспільства зокрема. На даному етапі розвитку добродійності необхідне вирішення наступних завдань:

- удосконалення законодавства;
- формування довіри;
- підготовка фахівців;
- розвиток системи приватних пожертв;
- розширення позаекономічного стимулювання з боку держави;
- взаємодія ЗМІ та добродійності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акимов Д. И. Социальный маркетинг и социальная сфера общества : [монография] / Д. И. Акимов. — Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2010. — 312 с.

2. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2013. — № 25. — [Електронний ресурс] — Режим доступу до закону : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>
3. Закон України «Про об'єднання громадян» / Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1992. — № 34. — 504 с. — [Електронний ресурс] — Режим доступу до закону : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2460-12>
4. Клецина А. А. Современные социальные исследования благотворительности в России / А. А. Клецина, А. В. Орлова // Благотворительность в России: социальные и исторические исследования: Сборник научных статей / А. А. Клецина. — СПб., 2011. — С. 9—16.
5. Костина Е. Ю. Благотворительность в российском обществе как социальный институт и вид социальной деятельности: на материалах Приморского края : дис. ... канд. социологических наук : спец. 22.00.04 / Костина Елена Юрьевна. — Владивосток, 2005. — 221 с.
6. Помогите ближнему! Благотворительность вчера и сегодня / [под ред. В. В. Меньшикова]. — М.: Полиграф, 2004. — 191 с.
7. Социально ответственный бизнес: глобальные тенденции и опыт стран СНГ / [под ред. М. И. Либоракиной]. — М.: Институт экономики города, 2011. — 67 с.